
Aleksandar Gajić, Vuk Koldžić,
Milan Marković

Praistorijski lokaliteti opštine Stara Pazova – problemско rekognosciranje

Jugoistočni Srem je arheološki nedovoljno istražena regija. Povoljni prirodni uslovi predstavljaju glavne razloge zašto je ova teritorija naseljavana još od praistorije. Cilj ovog rada je pronalaženje novih praistorijskih lokaliteta na osnovu karakteristika već konstatovanih lokaliteta, geomorfologije terena, uz pomoć toponima i usmenih informacija arheologa i, samim tim, upotpunjavanje postojeće arheološke karte opštine Stara Pazova. Povezivanjem dobijenih rezultata sa ranijim dobila bi se celovitija slika o praistoriji na ovim prostorima.

Uvod

Analiza do sada otkrivenih praistorijskih lokaliteta opštine Stara Pazova pokazala je da se gotovo svi nalaze duž Dunava ili na jugozapadu opštine. Najveći deo teritorije je bez registrovanih lokaliteta, a jedan od razloga tome je nedovoljna istraženost, naročito na zapadu opštine. Centralni i jugoistočni deo opštine su pod depresijama, tako da je taj teren u prošlosti verovatno bio pod vodom. Močvare i bara na samom jugu područja sprečavaju arheološka istraživanja, tako da je samo manji broj lokaliteta zastupljen na severu i zapadu sela Vojka.

Opština Stara Pazova se nalazi u jugoistočnom delu Srema i čini je 8 naselja – Stara Pazova, Golubinci, Vojka, Nova Pazova, Stari Banovci, Novi Banovci, Surduk, Belegiš, Krnješevci. Izdvajaju se tri reljefne celine sa različitim oblicima mikroreljefa: lesna zaravan, lesna terasa i aluvijalna ravan. Na celokupnoj teritoriji opštine zastupljen je černozem, veoma plodan tip zemljišta. Najviši delovi opštine

dostižu visinu do 120 m na vrhu lesnog odseka (uz dolinu Dunava), dok ka jugozapadu nadmorska visina opada i iznosi svega 75 m. Što se tiče hidrologije, opština ima nekoliko slojeva izdani, reku Dunav, potok Budovar, brojne bare i zamočvarene terene. Vode dubljih izdani izbijaju često na površinu i to na jugozapadu opštine, gde prave veće štete za useve i mogu dovesti do devastacije lokaliteta (Čurčić 1984).

Na jugozapadu opštine je nekada bilo većih vodenih površina. Takav primer je Ugrinovačka bara. Ona je bila stalna vodena površina, koja je zalazila u atare sela Vojka i Krnješevci. Delovi ove bare nalazili su se severoistočno od Krnješevaca, na mestima gde i danas ima zabarenih zemljišta i gde se nalaze lokaliteti koji su, verovatno, tokom proteklog perioda bili plavljeni.

Područje opštine Stara Pazova spada u deo Srema koji je među prvima zainteresovao pionire srpske arheologije, pa se najraniji podaci o arheološkim iskopavanjima mogu naći u literaturi još sa kraja XIX veka. Sredinom XX veka u opštini su iskopavali i rekognoscirali V. Trbuhović, B. Jovanović i D. Popović, a istraživanja su organizovali i Narodni muzej iz Zemuna i Arheološki institut iz Beograda. U novije vreme na ovom prostoru vršena su rekognosciranja u organizaciji Muzeja Srema i M. Stojića. Registrovani materijal je datiran u eneolit (bakarno doba), bronzano i gvozdeno doba.

Aleksandar Gajić (1988), Popinci, JNA 28, učenik 3. razreda Gimnazije "Branko Radičević" u Staroj Pazovi

Vuk Koldžić (1988), Stara Pazova, Profesora M. Filipa 4, učenik 3. razreda Gimnazije "Branko Radičević" u Staroj Pazovi

Milan Marković (1989), Zemun, Dobrovoljačka 24, učenik 2. razreda Zemunske gimnazije

MENTOR:

Jelena Živković, student arheologije na Filozofskom fakultetu u Beogradu

Slika 1. Mapa istraživanog područja sa ucrtanim lokalitetima

Figure 1. Map of researched area with localities

Rezultati

Lokalitet 1: Umka

Selo: Vojka

Koordinate: $x = 7425.150$, $y = 4977.300$

Topografska karta: S. Pazova (1 : 25 000)

Ovaj lokalitet, kao i ostali lokaliteti u ataru Vojke, nalazi se u relativnoj blizini nekadašnje Ugrinovačke bare. Rekognosciranjem je konstatovana keramika iz halštatskog i latenskog perioda. Radena je na vitlu i dobro je pečena. Na fragmentima nisu uočeni ornamenti. Što se tiče keramike iz halštata, zbog odsustva ornamenata ne može se pricizno utvrditi kojoj fazi bosutske kulture pripada. Analizom autopsijskih delova došli smo do zaključka da su nalazi uglavnom fragmenti zdel.

Lokalitet 2: Njivica

Selo: Vojka

Koordinate: $x = 7425.325$, $y = 4977.750$

Topografska karta: S. Pazova (1 : 25 000)

Lokalitet je karakterističan po raznolikosti keramike, koja datira iz perioda praistorije, antike i srednjeg veka. Fragmenti keramike koji potiču iz praistorije pripadaju gvozdenom dobu, pre svega halštatu, dok keramike iz perioda latena ima malo.

Keramika je uglavnom sivo-crvene boje i dobro pečena, dok od primesa sadrži šljunak i kvarc. Nedostatak ornamenata na keramici iz perioda halštata i ovde je onemogućio precizno povezivanje sa jednom od tri faze bosutske kulture.

Lokalitet 3: Oranica

Selo: Vojka

Koordinate: $x = 7426.775$, $y = 4977.225$

Topografska karta: S. Pazova (1 : 25 000)

Sakupljena keramika je iz starijeg gvozdenog doba – halštata. Kao najzanimljiviji fragment sa ovog lokaliteta treba izdvojiti deo ornamentisanog trbuha sa osnovom drške, koji verovatno pripada bosutoj kulturnoj grupi. Naime, ovaj deo keramike se odlikuje sivom bojom sa bež premazom, dobrim

pečenjem, a odmah ispod drške nalazi se ornament kosog ubadanja u nizu.

Lokalitet 4: Osiječki bunar

Selo: Vojka

Koordinate: $x = 7427.675$, $y = 4977.275$

Topografska karta: S. Pazova (1 : 25 000)

Lokalitet Osiječki bunar se nalazi u blizini seoskog bunara, tako da je moguće da je i u praistoriji tu bilo pijaće vode. Malobrojna praistorijska keramika koja je evidentirana prilikom ovog rekognosciranja ne daje nam pouzdane informacije o kakvom je lokalitetu reč, izuzev toga što znamo da je pripadao mlađem gvozdenom dobu – latenu. Nađenu keramiku karakteriše dobro pečenje, siva boja, kao i primese kvarca.

Lokalitet 5: Genget

Selo: Belegiš

Koordinate: $x = 7448.300$, $y = 4986.475$

Topografska karta: S. Pazova (1 : 25 000)

Ovaj lokalitet se nalazi na levoj strani surduka koji je usečen u obalu oko 500 m, strmih strana, obraslih bujnom vegetacijom. Izdignut je oko 50 metara iznad aluvijalne ravni koju plavi Dunav. Udaljen je od već poznatog lokaliteta Šančine svega 250 m.

Samim rekognosciranjem, pronađen je materijal koji je datovan u starije i mlađe gvozdeno doba. Za keramiku koja je potiče iz perioda halštata se može samo reći da pripada bosutskom kulturnom kompleksu. Odlikuje je crvenkasto-okker boja sa primesama kvarca i kamenčića, bez ornamenata, izuzev jednog fragmenta.

Keramika koja pripada mlađem gvozdenom dobu (latenu) je dobro pečena, rađena na vitlu, sivo-crvenkaste boje i poseduje primese kvarca.

Takođe, uz praistorijsku, nađena je i ranosrednjovekovna slovenska keramika.

Lokalitet 6: Surduk 1

Selo: Surduk

Koordinate: $x = 7447.725$, $y = 4992.025$

Topografska karta: S. Pazova (1 : 25 000)

Lokalitet Surduk 1 se nalazi nedaleko od strmog odseka surduka, koji je usečen u obalu svega 50 m. Sa zapadne strane, na udaljenosti od oko 50 m, nalazi se Dunav. Ovim istraživanjem pronađen je materijal koji je hronološki determinisan u mlađe i starije gvozdeno doba. Keramiku karakteriše siva boja, dobro pečenje, kao i inkluzije silikatnog peska.

Lokalitet 7: Surduk 2

Selo: Surduk

Koordinate: $x = 7446.150$, $y = 4993.575$

Topografska karta: S. Pazova (1 : 25 000)

Uz najseverniji surduk u selu konstatovan je lokalitet na visini od oko 50 metara iznad obale Dunava, sa izuzetno dobrim geostrateškim položajem. Materijal koji je ovim istraživanjem evidentiran pripada halštatu i latenu. Pojedini fragmenti keramike imaju rebrasti ornament koji podseća na kanelure i kojim bi se ovaj lokalitet mogao povezati sa trećom fazom bosutske kulture – fazom kanelovane keramike. Keramika je uglavnom sive, crvenkasto-bež boje, dok je na preseku pojedinih fragmenata izražena crna boja, sa primesama šljunka i kvarca.

Diskusija i zaključak

Ranijim istraživanjima na ovoj teritoriji utvrđeno je preko 30 lokaliteta, a ovim rekognosciranjem sedam novih, čime je upotpunjena arheološka karta praistorije u ovoj opštini.

Iako toponomi Staro selo i Malo selište, kao i informacije meštana, ukazuju na postojanje lokaliteta na severu Stare Pazove, to ovim istraživanjem nije potvrđeno. Takođe, nisu potvrđene ni humke na severoistoku Nove Pazove, gde je izgrađena industrijska zona, ni na lokalitetu Pravoslavno groblje u Surduku, zbog bujne vegetacije i novih grobova.

Dok većina lokaliteta konstatovanih u ranijim istraživanjima pripada bakarnom i bronzanom dobu (samo dva su gvozdenodopska – Gradina Purger i Marina), novootkriveni materijal je, osim jednog neolitskog fragmenta, isključivo iz gvozdenog doba. Zanimljivo je da, iako je Belegiš centar istoimene kulturne grupe, nisu registrovani novi nalazi koji pripadaju toj kulturi. Što se tiče nalaza u ataru sela Vojka, oni se mogu povezati sa lokalitetima u susednoj opštini Pećinci koji su datirani u halšat i laten. Lokaliteti na obali Dunava se nalaze na povoljnom položaju za gvozdenodopska, gradinska naselja i postoji analogija sa već utvrđenim lokalitetima. Lokalitet Genget je svega par stotina metara udaljen od višeslojnog naselja Šančine, ali na kom nema nalaza iz gvozdenog doba. Buduća istraživanja bi mogla otkriti vezu između njih. Kako na većini ovih lokaliteta ima nalaza iz halšata i iz latena, može se doći do zaključka o kontinuitetu života na tom mestu, bar tokom gvozdenog doba.

Zahvalnost. Zahvaljujemo se arheolozima Draganu Anđeliću iz Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Novom Sadu, Andreju Staroviću iz Narod-

nog muzeja u Beogradu, Slobodanu Velimiroviću iz Zavičajnog muzeja u Rumi, Mariji Jovanović iz Muzeja Vojvodine u Novom Sadu, Teodori Matković, studentu III godine arheologije Filozofskog fakulteta u Beogradu, Kseniji Celner, studentu IV godine arheologije Filozofskog fakulteta u Beogradu, Jeleni Živković, studentu II godine arheologije Filozofskog fakulteta u Beogradu i Srđanu Markoviću, polazniku seminara arheologije u IS Petnica, na saradnji i pomoći prilikom crtanja.

Takode se zahvaljujemo direktoru Gimnazije "Branko Radičević" iz Stare Pazove – Miroslavu Opavskom, kao i Opštini Stara Pazova na pruženoj podršci i tehničkoj pomoći tokom izrade rada.

Literatura

Benac A. (ur.) 1979. *Praistorija jugoslavenskih zemalja, tom II*. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.

Benac A. (ur.) 1979. *Praistorija jugoslavenskih zemalja, tom III*. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.

Benac A. (ur.) 1979. *Praistorija jugoslavenskih zemalja, tom IV*. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.

Benac A. (ur.) 1987. *Praistorija jugoslavenskih zemalja, tom V*. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.

Ćurčić S. 1984. *Opština Stara Pazova – geografska monografija*. Novi Sad: Institut za geografiju

Popović D. 1966. Rekognosciranje u Sremu. *Arheološki pregled*, 8: 184.

Popović D. 1968. Rekognosciranje u Sremu. *Arheološki pregled*, 10: 215.

Popović D. 1996. Vučedolska nalazišta u centralnom i istočnom Sremu. *Starinar*, XLVII: 213-221.

Stojić M. 2004. Surduk – lokalitet Marina višeslojno naselje iz eneolita, bronzanog i gvozdenog doba. *Rad Vojvodanskih muzeja* 46: 129.

Tasić N. 1964. Gradac – Stojića Gumno, Belegiš, Stara Pazova – kompleks praistorijskih nekropola i naselja. *Arheološki pregled*, 6: 25.

Vranić S. 2002. *Belegiš*. Beograd: Muzej grada Beograda.

*Aleksandar Gajić, Vuk Koldžić
and Milan Marković*

Prehistoric Localities of Stara Pazova Municipality

A wide range of archaeological localities, so far not known in literature, was found by problematic field survey of Stara Pazova municipality. It is confirmed that seven new localities belong to prehistory (mainly to Iron Age), though on some localities there are evident findings from the antique period and middle ages. Collected archaeological material from localities was used to determine the chronological period of localities. This study served also to complete the archaeological map of Stara Pazova and it slightly changed the existing picture of prehistory on this territory. Using the field survey, speculations can be made and nothing can be claimed for sure, but a solid base was made for further exploration, which will serve as a potential for an archaeological survey of the municipality and provide a real archaeological picture of this territory.